

พัฒนาการของการศึกษาและฝึกอบรมด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย

นางสาว หนึ่งทัย ขอมกลาง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทสาขานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2541

ISBN 974-639-877-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**DEVELOPMENT OF EDUCATION AND TRAINING
IN THE FIELD OF COMMUNICATION IN THAILAND**

Miss Neunghathal Khopolklang

**A Thesis Submitted In Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts In Mass Communication**

Department of Mass Communication

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1998

ISBN 974-639-877-6

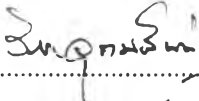
หัวข้อวิทยานิพนธ์   พัฒนาการของการศึกษาและฝึกอบรมด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย
โดย   นางสาว หนึ่งทัย   ขอผลกลาง
ภาควิชา   สื่อสารมวลชน
อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา   แก้วเทพ

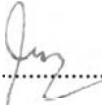

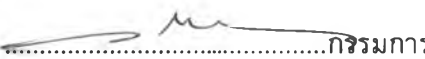
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย   อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย   อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย   อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ วิชา อุตมฉัตร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กริช สืบสนธิ์)

หนังสือ ขอผลกลาง : พัฒนาการของการศึกษาและฝึกอบรมด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย
(DEVELOPMENT OF EDUCATION AND TRAINING IN THE FIELD OF
COMMUNICATION IN THAILAND) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, 248 หน้า.
ISBN 974-639-877-6.

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงพัฒนาการและสถานภาพปัจจุบันของการศึกษาด้าน
นิเทศศาสตร์ระดับปริญญาตรี ในประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง (พ.ศ.2482) จนถึง พ.ศ.2540 รวมทั้งศึกษา
ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อพัฒนาการของการศึกษาในสาขานี้ ตลอดจนทิศทางและแนวโน้มของการศึกษาด้าน
นิเทศศาสตร์ในประเทศไทย การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเอกสารประกอบการสัมภาษณ์

ผลการวิจัย พบว่า นับแต่การกำเนิดของสาขาวิชานิเทศศาสตร์ใน พ.ศ.2482 การศึกษาด้านนี้
อาจจำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพลได้เป็น 5 ยุค คือ ยุคการก่อตั้ง (พ.ศ.2482-2490) ที่อิทธิพลและแนวคิดของ
ตะวันตกมีบทบาท ยุคที่ 2 เป็นการก่อตัวขึ้นใหม่หลังหยุดดำเนินการ (พ.ศ.2491 - 2513) โดยมีปัจจัย
ด้านอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนแสดงบทบาทสำคัญ ยุคที่ 3 เป็นการขยายสถานภาพและขยายสาขาวิชา
ใหม่ ๆ (พ.ศ.2514 - 2527) ปัจจัยที่มีบทบาทเด่น คือ นโยบายการศึกษาแห่งชาติ ยุคที่ 4 (พ.ศ.2528-
2538) เป็นการขยายตัวของมหาวิทยาลัยเอกชนและสถาบันราชภัฏ ปัจจัยที่มีบทบาทคือ แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และยุคที่ 5 (พ.ศ.2539-2540) จากสื่อสู่เทคโนโลยี พบว่า การขยายตัวของ
เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญ

ลักษณะพัฒนาการของการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ดำเนินไปใน 2 ลักษณะ คือ ความคงที่ และการ
เปลี่ยนแปลง ลักษณะคงที่ซึ่งยังคงเหมือนเดิมนับแต่แรกก่อตั้ง คือ รายวิชาส่วนใหญ่ที่เปิดสอน โครงสร้าง
หลักสูตร อันได้แก่ การจัดหมวดวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร ส่วนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ การลดรายวิชาที่
ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และการเพิ่ม คือ การเปิดสาขาใหม่ การขยายตัวในสถาบันอุดมศึกษา

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของพัฒนาการที่ผ่านมา ทิศทางและแนวโน้มการศึกษาด้าน
นิเทศศาสตร์ในประเทศไทย มหาวิทยาลัยเดิมที่เคยเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์อยู่จะยังคงสอนในแนวทางเดิมที่
เน้นสื่อเป็นสำคัญ จะไม่มีความเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการยกเครื่องหลักสูตร โดยอาจมีการปรับเนื้อหา
วิชา หรือเพิ่มลดรายวิชาเล็กน้อยเพื่อความเหมาะสมกับความต้องการของสังคม หากจะมีความเปลี่ยนแปลงใน
ทิศทางใหม่จะเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยตั้งใหม่ เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีซึ่งสอนนิเทศศาสตร์ที่เน้นความ
สำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ

ภาควิชา ..... การสื่อสารมวลชน .....
สาขาวิชา ..... การสื่อสารมวลชน .....
ปีการศึกษา ..... 2541 .....

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

4085340528 : MAJOR MASS COMMUNICATION

KEY WORD: DEVELOPMENT/EDUCATION / TRAINING / MASS OF COMMUNICATION

NEUNGHATHAI KHOPOLKLANG : DEVELOPMENT OF EDUCATION AND TRAINING IN THE FIELD OF COMMUNICATION. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. KANJANA KAEWTHEP, Ph.D. 248 pp. ISBN 974-639-877-6

The aim of the research is to study the development and the present status of the education and training in the field of mass communication in Thailand in the undergraduate level since its first establishment (1939) to 1997. The studies include social factors which have influenced the development, the trend and direction of this field of education. The research method employed was qualitative emphasizing document analysis and interviewing.

The research has found that the mass communication education and training, since its first establishment in the undergraduate level in 1939, have undergone five periods of changes according to different influencing factors.

The first-period was the establishment period (1939-1947). The influencing factors were western-influence and western-thoughts. The second-period was the reformation period after a short pause (1948-1970). The important influencing factor was the mass-communication industry.

The third-period (1971-1984) was the period of the expansion of its status and its branches of knowledge. The dominant influencing factor was the national education policy. The fourth-period (1985-1995) was the period of the expansion of private universities and Raj-Pat Institute. The important influencing factor was the national economic and social development plan. The fifth - period (1996-1997) was the period of change from media to technology. The driving influencing was the expansion of information technology.

The characteristics of development in the mass communication education and training since its first establishment have been in two ways : constancy and change. The constancy part have occurred in the course structure and the groupings of subjects offered in the course. The change part have occurred in the reduction of subjects unsuited to the current social situations, the openings of new-courses more suited, and the increasing numbers of mass communication education departments in various universities.

Having taken considerations of the history of the development, the direction and trend of the mass communication education and training in Thailand are still be in the same old-way emphasizing the importance of media. The drastic changes like the reformation of the courses will not occur. The small changes have occurred in the adjustment of subject content or the reduction or addition of some subjects to suit the society-needs. the change into the new direction may occur in the newly-established universities like Suranaree University of Technology now giving courses in mass communication education emphasizing the importance of science and information technology.

ภาควิชา การสื่อสารมวลชน

สาขาวิชา การสื่อสารมวลชน

ปีการศึกษา 2541

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็น คำวิจารณ์ ตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความอดทนเป็นอย่างสูง เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์โดยมีข้อบกพร่องน้อยที่สุด

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ วิภา อุดมฉันทน์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.กริช สืบสนธิ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำในการค้นคว้าเพิ่มเติม และชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในงานวิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คณาจารย์คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในระดับบัณฑิตศึกษา อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการประกอบวิชาชีพและการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป และมหาวิทยาลัยศรีปทุมที่เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาต่อของผู้วิจัย โดยให้ทุนสนับสนุนตลอดระยะเวลาของการศึกษา

ขอขอบคุณ คุณประภัสสร สารระภาค ผู้ช่วยวิจัย ที่ได้กรุณาดูแลรับผิดชอบด้านการจัดพิมพ์ ตรวจแก้รูปแบบ และจัดรูปเล่ม ด้วยความประณีตเอาใจใส่อย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ทั้งในรูปแบบและเนื้อหา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณนที เทอดไทย มารดา และคุณดวงใจ เทอดไทย ผู้เป็นยาย ซึ่งให้การอบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษา และเป็นกำลังใจที่ดีเยี่ยมตลอดมา

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณ คุณวินัย ชัยบุรานนท์ ผู้เป็นทั้งพี่ชายและมิตรแท้ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในทุกด้าน และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยมาตลอดระยะเวลา 1 ปีเต็มของการทำวิทยานิพนธ์

หนึ่งหทัย ขอผลกลาง

มกราคม 2542

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ปัญหาในการวิจัย.....	12
1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	12
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	13
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	13
2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	15
2.1 การศึกษาและฝึกอบรมด้านนิเทศศาสตร์ในต่างประเทศ.....	15
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย.....	20
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการฝึกฝนอบรม.....	22
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและฝึกอบรมด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย.....	25
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	32
3.1 กรอบที่ใช้ในการวิจัย.....	32
3.2 แหล่งข้อมูล เอกสารและประชากรที่ใช้.....	33
3.3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	34
3.4 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	35
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	36
3.6 การนำเสนอผลการวิจัย.....	38

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
4	การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย.....	40
4.1	ลำดับการเปิดดำเนินการสอนด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย.....	40
4.2	ลำดับการเปิดสอนกับ 5 ยุคนิเทศศาสตร์ไทย.....	40
4.2.1	ยุคที่ 1 พ.ศ.2482 - 2490.....	47
4.2.3	ยุคที่ 2 พ.ศ.2491 - 2513.....	49
4.2.3	ยุคที่ 3 พ.ศ.2514 - 2527.....	57
4.2.4	ยุคที่ 4 พ.ศ.2538 - 2538.....	62
4.2.5	ยุคที่ 5 พ.ศ.2539 - 2540.....	70
5	ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อพัฒนาการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์.....	73
5.1	ปัจจัยทางสังคมกับการศึกษานิเทศศาสตร์ของชาติตะวันตก.....	73
5.2	ปัจจัยทางสังคมกับการศึกษานิเทศศาสตร์ของไทย.....	74
5.3	5 ยุคนิเทศศาสตร์กับปัจจัยทางสังคม.....	75
5.3.1	ยุคที่ 1 พ.ศ.2482 - 2490.....	77
5.3.2	ยุคที่ 2 พ.ศ.2491 - 2513.....	80
5.3.3	ยุคที่ 3 พ.ศ.2514 - 2527.....	91
5.3.4	ยุคที่ 4 พ.ศ.2538 - 2538.....	96
5.3.5	ยุคที่ 5 พ.ศ.2539 - 2540.....	118
6	สถานภาพปัจจุบันของหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย.....	127
6.1	กลุ่มสถาบันที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย.....	127
6.2	สาขาวิชาที่เปิดสอน.....	132
6.3	สถานภาพในโครงสร้างมหาวิทยาลัย.....	136
6.4	ปรัชญาและวัตถุประสงค์ในการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์.....	138
6.5	การจัดโครงสร้างหลักสูตรนิเทศศาสตร์.....	143
6.6	รายวิชาที่เปิดสอน.....	149
6.7	คณาจารย์ผู้สอนด้านนิเทศศาสตร์.....	158
6.8	เอกสารการสอน และตำราทางวิชาการด้านนิเทศศาสตร์.....	162

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
6.9	กลไกการพัฒนาการศึกษานิเทศศาสตร์..... 170
6.9.1	การจัดสัมมนาอภิปรายเพื่อระดมความคิดต่อการพัฒนาหลักสูตร นิเทศศาสตร์..... 170
6.9.2	การปรับเปลี่ยนและพัฒนาหมวดวิชาฝึกอบรม..... 175
6.9.3	หมวดวิชาที่ว่าด้วยความรู้พื้นฐานกับความรู้เฉพาะด้านนิเทศศาสตร์..... 181
6.9.4	บทบาทของแรงผลักดันของสถาบันวิชาชีพสื่อสารมวลชนกับการศึกษา ด้านนิเทศศาสตร์..... 191
7	บทสรุปและข้อเสนอแนะ..... 196
7.1	60 ปีของการศึกษานิเทศศาสตร์ในประเทศไทย..... 197
7.2	ปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย..... 200
7.3	สถานการณ์ปัจจุบันของการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย..... 203
7.4	พัฒนาการของการศึกษานิเทศศาสตร์กับต้นกำเนิดเดิม..... 209
7.5	ปัจจัยแห่งความนิยมศึกษาต่อด้านนิเทศศาสตร์ : ตัวบ่งชี้สถานการณ์..... 211
7.6	ปัญหาการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษา..... 213
7.7	ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีต่อการศึกษา ด้านนิเทศศาสตร์..... 217
7.8	ทิศทางการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย..... 220
7.9	ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาหลักสูตรนิเทศศาสตร์..... 224
7.10	ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป..... 227
	รายการอ้างอิง..... 228
	ภาคผนวก..... 241
	ภาคผนวก ก สภาสถาบันนักวิชาการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย..... 241
	ภาคผนวก ข รายงานสรุปวิทยานิพนธ์ หลักสูตรวิทยากรสารสนเทศบัณฑิต..... 243
	ประวัติผู้วิจัย..... 248

สารบัญญัตินี้

ตาราง	หน้า
1 การเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในยุคต่าง ๆ.....	41
2 สาขาวิชาที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาของไทย.....	46
3 รายวิชาในหลักสูตรสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2497.....	54
4 รายวิชาในหลักสูตรสาขาสื่อสารมวลชน วิทยาลัยกรุงเทพ พ.ศ.2512.....	55
5 หลักสูตรแผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2508.....	56
6 ปัจจัยทางสังคมกับ 5 ยุคนิเทศศาสตร์ไทย.....	76
7 จำนวนนักศึกษาใหม่สาขาสื่อสารมวลชน พ.ศ.2530-2534 เปรียบเทียบระหว่าง มหาวิทยาลัยปิดและมหาวิทยาลัยเปิด.....	100
8 นโยบายผ่านสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ปี พ.ศ.2535-2536.....	103
9 ภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทย ปี พ.ศ.2529-2540.....	104
10 เปรียบเทียบจำนวนสถานีวิทยุกระจายเสียง จำแนกตามส่วนราชการในปี 2525 และ 2533.....	114
11 จำนวนจังหวัดที่รับสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ ได้ใน ปี พ.ศ.2538.....	115
12 การกระจายตัวของสถาบันอุดมศึกษาที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย.....	129
13 เปรียบเทียบรายชื้อวิชา หลักสูตรวารสารศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2540 และหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ปีการศึกษา 2540	130
14 เปรียบเทียบรายวิชาด้านนิเทศศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษาที่สังกัดคณะต่าง ๆ.....	137
15 เปรียบเทียบโครงสร้างหลักสูตรปี พ.ศ.2540 4 กลุ่มสถาบันที่สอนด้านนิเทศศาสตร์..	146
16 เปรียบเทียบการจัดโครงสร้างหลักสูตรของคณะต่าง ๆ ระดับปริญญาตรี.....	147
17 แสดงรายวิชาด้านนิเทศศาสตร์ที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลง.....	150
18 รายวิชาด้านนิเทศศาสตร์ที่เปิดสอนเพิ่ม.....	151
19 รายวิชาด้านนิเทศศาสตร์ที่ลดลง.....	155
20 เปรียบเทียบคุณวุฒิและจำนวนอาจารย์ผู้สอนด้านนิเทศศาสตร์ ปีการศึกษา 2527 และปีการศึกษา 2540.....	158
21 จำนวนอาจารย์ต่อนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษากลุ่มต่าง ๆ ปีการศึกษา 2539.....	161
22 เปรียบเทียบจำนวนตำรา เอกสารทางวิชาการนิเทศศาสตร์ ระหว่าง ปี 2520 - 2526 และ 2526-2532.....	164
23 เปรียบเทียบหน่วยกิตในหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปและหมวดวิชาเฉพาะด้านของกลุ่ม มหาวิทยาลัยต่าง ๆ.....	183

สารบัญญัตินี้ (ต่อ)

ตาราง	หน้า
24	รายชื่อวิชาในหมวดวิชาพื้นฐานหลักสูตรนิเทศศาสตร์ ปีการศึกษา 2540..... 185
25	การให้ความสำคัญกับวิชาภาษาอังกฤษในกลุ่มสถาบันต่าง ๆ (หลักสูตรนิเทศศาสตร์ ปีการศึกษา 2540)..... 186
26	รายวิชาเฉพาะด้านนิเทศศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษา 4 กลุ่ม ที่สอนด้านนิเทศศาสตร์..... 188
27	การเพิ่มของสถาบันอุดมศึกษาที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ ตลอด 5 ยุค ของนิเทศศาสตร์ 198
28	แสดงอันดับการเลือกเข้าศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ ปีการศึกษา 2531 สำนักทะเบียนและประมวลผล ทบวงมหาวิทยาลัย..... 212